

дацією по проектування туристичної інфраструктури на прикладі досліджуваної країни.

Висновки. Важливим аспектом роботи є системний підхід до формування культурно-туристичних комплексів в умовах Туркменістану. Подальше напрямком дослідження може складатися в поглибленому вивченні різноманітних факторів, що впливають на об'ємно-планувальні рішення КТК в контексті сучасного розвитку архітектури з урахуванням енергоефективних технологій. Розширення географічних кордонів, подальша опрацювання сценаріїв перебування туристів, створення системи взаємопов'язаних комплексів в зонах розташування пам'ятників архітектури на території Центральної Азії по маршруту Великого Шовкового шляху сприятимуть розвитку туризму і сучасного використання і збереження історико-культурної спадщини цих країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лойко, О. Т. Туризм и гостиничное хозяйство: учеб. пособие / О. Т. Лойко. – Томск: ТПУ, 2005. – 152 с
2. Рубайа, А. М. Особенности формирования системы зданий и комплексов отдыха

и туризма в свободной экономической зоне города Адена (Йемен): дис. канд. архит.: 18.00.02 / Рубайа Али Бин Али Мохаммед. - М., 2000. – 290 с.

3. Зорин, И. В. Туризм как вид деятельности: учеб. пособие / И. В. Зорин, Т. П. Каверина, В. А. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 288 с.
4. ГОСТ 28681.4-95. Туристско-экскурсионное обслуживание. Классификация гостиниц. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://meganorm.ru/Index2/1/4294851/4294851888.htm>.
5. Маматкулов, Д. Д. Самарканд «новый город» - начало современного градостроительства Узбекистана [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://pnu.edu.ru/nionc/pub/articles/153/>.
6. Нильсен, В. А. У истоков современного градостроительства Узбекистана / В. А. Нильсен. – Ташкент: Изд-во лит. и искусства, 1988. – 210 с.
7. Турсункулова, Л. А. Рекреационный потенциал Южно-Казахстанской области: ландшафтный анализ, оценка и перспективы использования: автореферат дис. канд. геогр. наук: 25.00.23 – Воронеж, 2009. – 26 с.

Рецензент: д-р архітектури М.Ю. Блінова

УДК 711.4

Смілка В. А.

Департамент містобудування та архітектури Київської міської державної адміністрації

МОДЕЛЬ НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ

Вступ. Одним з найважливіших питань розвитку місцевого самоврядування в Україні на сьогодні є планування міських територій та містобудівного регулювання забудови. Існують різні моделі містобудівного розвитку, управління міськими територіями та процесами. Одним з нових шляхів міського розвитку є неоліберальний підхід [1-16].

Важливою проблемою на шляху до втілення моделі територіального розвитку є формування системи кількісного та якісного оцінювання цього процесу.

Для якісного та ефективного управління містом як складної соціально-економічної та еколого-територіальної системи необхідно мати комплекс зведених показників, що характеризують стан його розвитку. На основі цих показників повинні прийматись рішення про подальший розвиток системи.

Мета і завдання. Метою даної публікації є аналіз існуючих показників та критеріїв оцінок неоліберального шляху розвитку міст з метою організації моніторингових систем для спостереження за їх станом.

Виклад основного матеріалу. Неолібералізм є, в першу чергу, теорією політичної та економічної практики, яка передбачає, що добробут суспільства найкращим чином досягається за допомогою звільнення індивідуальних підприємницьких свобод і навичок в інституційних рамках, для яких характерні високі права приватної власності, вільного ринку та вільної торгівлі. Роль держави в цих умовах полягає у створенні і збереженні інституційних механізмів, які повинні забезпечувати функціонування такої практики [13-15].

Починаючи з 60-х років ХХ ст. в геурбаністиці проводились дослідження, які пов'язані з неоліберальною теорією розвитку в різних напрямках, в залежності від різних аспектів сприйняття простору. Соціологи з Франції, перш за все Е. Лефевр [7, 8] і М. Фуко, були першими, хто розглянув простір як громадський продукт і результат дії економічної системи та способу її виробництва.

Д. Харві у своїй роботі про заходи щодо пріоритетної реконструкції міст як засобу неоліберального міського планування в Європі наголошував на тому, що з одного боку, великі міські проекти спрямовуються на розкриття нових економічних потенціалів шляхом глобального територіального планування, а з іншого відомо, що велика частина населення є виключеною з процесу планування і управління, що, як наслідок, призводить до соціально-просторової поляризації [4].

Також велике значення для дослідження нових підходів міського розвитку мають результати роботи групи вчених Е. Свінгдоу, Ф. Молаерта і А. Родрігеса [12]. Вони вивчили останні тенденції міського розвитку в кількох європейських містах і змодельовали нову теоретичну концепцію сучасних неоліберальних процесів урбанізації [11, 12]. Вони ідентифікували три явища, що визначають неоліберальну урбанізацію, а саме: державна економічна політика; міське управління; містобудівне регулювання.

Неоліберальні підходи до міського управління і планування виникли в Європі і

відшліфувались в США, після чого поширилися на країни з « новою ринковою економікою ». Взаємодія економічної політики, міської політики та містобудівного регулювання визначає зміну режиму роботи міського розвитку [13-15].

Економічна політика відноситься до політики лібералізації, дерегуляції та приватизації, що постійно просуваються політичними особами, які приймають рішення в епоху глобалізації. Ця ситуація супроводжується новою міською політикою, в якій утворюються коаліції між державним і приватним секторами, а також політичні та економічні течії вступають в сферу міського планування і розвитку. Економічні пріоритети починають переважати над рішенням соціальних проблем. Замість планування соціально-просторового розвитку розвиток міст все частіше розглядається як засіб максимізації прибутку. Міський простір сам по собі визначається джерелом додаткової вартості. Формування міських структур управління та їх нових альянсів (державно-приватного партнерства, державно-приватної власності) призводять до приватизації суспільного простору і міських послуг. Основні містобудівні проекти, які можуть модифікуватися в інтересах інвесторів, набувають все більшого значення в процесі міського планування за рахунок демократичних елементів в системі управління. В результаті певні верстви населення втрачають більшу частину своїх можливостей брати участь в цих процесах [13-15].

Неоліберальна міська політика базується на існуванні таких взаємопов'язаних категорій:

1. *Нові міські коаліції*: довготривалі формальні і неформальні структури, які приймали рішення щодо завдань міського розвитку та планування, замінюються новими коаліціями між політичними лідерами і інвесторами нерухомості. Місцеве населення і громади, які раніше брали участь в переговорах щодо міського розвитку за допомогою традиційних представницьких систем нині виключаються зі складу нової міської коаліції. Місцеві та

міжнародні девелопери проектів по нерухомості, в основному міжнародні консалтингові та архітектурні компанії і агентства, місцеві інвестори і невелике коло посадових осіб приймають остаточні рішення в процесі нетранспарентного управління.

2. *Перехід від соціальних до економічних пріоритетів*: структура нової міської коаліції зумовлена новими цілями досягнення неоліберальної міської моделі. Ця концепція проста: розвиток міста «вбудовується» в глобальну систему конкуренції міст і адресується в сторону отримання ренти за допомогою міського планування. У цьому контексті соціальна сфера набуває другорядного значення, а економічна стає пріоритетною. Розвиток міських систем як цілісний, комплексний і всеосяжний процес спрямований на підвищення рівня життя населення, перестає бути головною метою. Новою метою є, швидше за все, з одного боку, забезпечення відповідного рівня сучасної інфраструктури, необхідної для залучення великих обсягів інвестицій, а з іншого - зведення до мінімуму соціальних витрат.

3. *Новий вид державного підприємництва*: в класичному розумінні «неолібералізм» передбачає незначне залучення держави в процесі економічного і політичного управління. Але на практиці виходить по-іншому. Реальність демонструє високий рівень державних прямих інвестицій в інфраструктурні проекти. Величезні державні витрати на «престижні» і знакові проекти, такі, наприклад, як створення аеропортів, портів, спортивних комплексів національного рівня, свідчать про високий рівень прямої участі держави, який існує в реальності, всупереч широко поширеному стереотипу «меншого залучення держави».

4. *Вибіркова дерегуляція міського простору* є найбільш реалізованим інструментом неоліберального міського планування. Бум «особливих економічних зон» в місті з відповідними проектними правилами для кожної зони виключає існування просторової безперервності міст. Міський

простір фрагментується «технічним зонуванням» і проектується відповідно до вимог глобальних неоліберальних організацій або окремих інвесторів. Просторова фрагментація ігнорує потреби місцевих громад і виключає їх з процесу планування на всіх рівнях.

5. *Маркетинг та брендинг міста* – найважливіший елемент концепції неоліберального міського планування. Глобальне рейтингове місце міста, яке розробляється на основі дорогих і складних маркетингових кампаній, полягає в вимірі глобального успіху. Міський маркетинг використовує традиційну і знакову архітектуру, великомасштабні міські розробки, визначні події, які відбулися в місті в різні часи, для розробки символічного капіталу.

6. *Територіально адресована соціальна політика* здійснюється для запобігання соціальних вибухів і забезпечення соціально-політичного спокою та безпеки. Квартали і громади, які мають різні потреби, просторово ізольовані, питання просторової сегрегації і моніторинг за поведінкою населення в них є невід'ємними елементами нової міської політики.

7. *Створення міської ренти* є кінцевою метою цієї моделі міського планування та реструктуризації міського простору. Виробництво міської ренти є домінуючим дискурсом такого міського квазі-розвитку, яке ігнорує соціальні та екологічні проблеми, а також потреби місцевих жителів [14].

Основний принцип теорії неолібералізму: максимальний прибуток можливий на основі максимального зростання. В результаті – більше розширення міського простору, більше міської фрагментації і зонування, більше працівників і більше образів міста. Принципи сталого розвитку повністю ігноруються. Основна мета – збільшення прибутку [13].

В Україні на законодавчому рівні встановлений принцип сталого розвитку населених пунктів, який передбачає встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Порівнюючи принципи неоліберального міського розвитку можна стверджувати, що в Україні частково зустрічаються ознаки «дикого» неолібералізму. Просторовий образ столиці України постійно модифікується за допомогою проведення великомасштабних будівельних проєктів, метою яких є залучення міжнародного капіталу і збільшення прибутку існуючих урядово-комерційних коаліцій [13]. До містобудівного проєктування активно залучаються інвестори, які націлені на проєктування та будівництво об'єктів з максимальними параметрами та щільною забудовою міста. Свідченням «дикого» неолібералізму може бути зростаюча кількість будівельних конфліктів.

Для оцінки стану неоліберальної системи має бути сформована система індикаторів. Система індикаторів має спиратися на триєдність явищ неолібералізму: індикатори державної економічної політики; індикатори міського управління; індикатори містобудівного регулювання.

Розглянемо основні містобудівні індикатори, що можуть характеризувати неоліберальний розвиток населеного пункту, не орієнтований на соціальну складову системи. Основна функція індикаторів – інформування. Тому індикатор повинен бути практично здійсненим, унікальним, регулярним, таким, що легко визначається і здатним характеризувати стан середовища, явища таким чином, щоб допомогти особам, які ухвалюють рішення, зрозуміти проблему [16].

Пропонується виділяти два типи індикаторів:

- статистики (стан населеного пункту на момент часу);
- динаміки (зміни, що відбулись у визначений період часу);

Індикатори статистики:

- 1) земельних правопорушень – відношення загальної площі земельних ділянок населеного пункту, зайнятих із порушенням законодавства, до площі населеного пункту;
- 2) земельного потенціалу – відношення загальної площі земельних ділянок, не

наданих у власність або постійне користування до площі населеного пункту;

- 3) будівельних правопорушень – кількість об'єктів будівництва, що порушують містобудівне та земельне законодавство;
- 4) містобудівного потенціалу – відношення загальної площі населеного пункту до площі його забудованої частини;
- 5) робочого потенціалу – відношення кількості працездатного населення до загальної кількості населення;
- 6) інвестиційного залучення – кількість інвестиційних договорів укладених у продовж календарного року.

Індикатори динаміки:

- 1) містобудівних перетворень – відношення кількості років, що минули з часу внесення змін до генерального плану населеного пункту до кількості років, що минули з часу затвердження генерального плану населеного пункту;
- 2) містобудівної реалізації – середній рівень реалізації діючої містобудівної документації;
- 3) роботи органу самоврядування – відношення кількості прийнятих органом місцевого самоврядування рішень про надання земельних ділянок у власність або користування для двох попередніх років;
- 4) динаміки земель – кількість рішень про зміну цільового призначення земельних ділянок;
- 5) інтенсивності будівництва – відношення загальної площі введених в експлуатацію об'єктів до загальної площі об'єктів, виведених з експлуатації продовж календарного року;
- 6) транспортної мережі – щільність транспортної мережі.

Для спостереження за містобудівним розвитком населеного пункту та визначення індикаторів необхідно створити моніторингову систему. Питання застосування моніторингових систем з використанням набору індикаторів доцільно розглядати з декількох позицій, у тому числі з

точки зору оцінки організації роботи системи управління містом, а також з точки зору підвищення показників залучення інвестицій.

Висновки. Принцип теорії неолібералізму населеного пункту є протилежним принципу сталого розвитку. Неолібералізм ігнорує соціальні та екологічні проблеми, а також потреби місцевих жителів. Необхідно аналізувати різні підходи та процеси формування міського середовища з метою напрацювання найбільш прийнятної моделі розвитку населених пунктів, що задовольняють потреби всіх верств населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Castells M. (1977): The Urban Question. A Marxist Approach. London.
2. Friedmann, John and Goetz Wolff (1982): World City Formation: An Agenda for Research and Action. International Journal of Urban and Regional Research 6 (3): 309-343.
3. Hall, Peter (1966): The World Cities. London.
4. Harvey D. A Brief History of Neoliberalism. New York: Oxford University Press Inc. 2005.
5. Jacobs, Jane (1961): The Death and Life of Great American Cities. New York.
6. Jacobs, Jane (1970): The Economy of Cities. London.
7. Lefebvre, Henri (1968): Le Droit a la Ville. Paris.
8. Lefebvre, Henri (1974): La Production de l'Espace, Paris.
9. Moulaert, Frank, Erik Swyngedouw and Arantxa Rodriguez (2001): Large-Scale Urban Development Projects and Local Governance: From Democratic Urban Planning to Besieged Local Governance. Geographische Zeitschrift 89: 71-84.
10. Sassen, Saskia (1991): The Global City: New York, London, Tokyo. Princeton.
11. Soja, EW. (1996): Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places. Maiden et al.
12. Swyngedouw, Erik, Frank Moulaert and Arantxa Rodriguez (2002): Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy. Oxford. Antipode 34 (3): 380-404.
13. Аль-Хамарнех А. Города в условиях неоліберального розвитку общества: общин положения. / А. Аль-Хамарнех, Й. Марграфф, Е. Дронова // Український географічний журнал. – 2012, № 4, С. 42-49.
14. Изменения городского пространства в Украине / Ред. Л. Г. Руденко. - К.: Реферат, 2013. - 160 с.
15. Дронова Е. Неоліберальные подходы к городскому управлению и особенности их проявления в пространственном развитии Киева / Е. Дронова, А. Аль-Хамарнех // Економічна та соціальна географія. – 2013. № 1(66), С. 66-78.
16. Штомпель. Н.Е. Містобудування: Конспект лекцій / Н.Е. Штомпель. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 104 с.

Рецензент: д-р техн. наук В.І. Гук